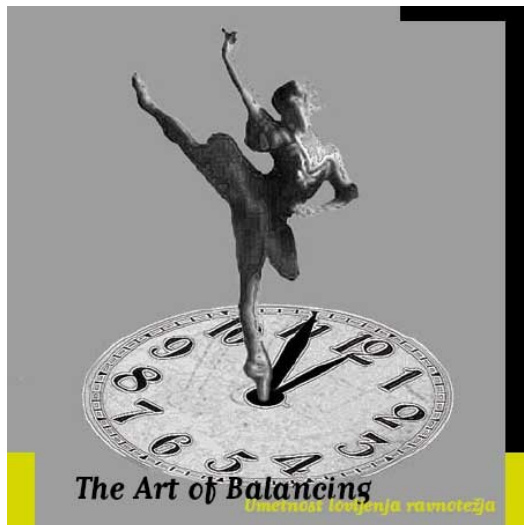

Borut Savski - Umetnost lovljenja ravnotežja

Na fotomontaži na naslovnici sem skušal na poetski način ponazoriti idejo človekovega samouravnavanja (»samouravnateževanja«), ki povezuje idejo »celote« (popolnosti, boga, itd...) s človeškim konceptom časa. Na ta način enovito pristopam k razumevanju sicer davno ločenih principov osmišljanja, usmerjanja (motivacije) in gibanja (motorike).

Baletna figura na prstih ene noge se mi zdi arhetipski simbol človekovega vzpenjanja k popolnosti (»usmerjanja navzgor«), ki se je v »klasični« meščanski dobi 19. stoletja oblikovala v značilno (umetno, izumetničeno) baletno tehniko plesa na spodvitih prstih. Težnja »k popolnosti« je tedaj na vseh področjih kreativnosti pospešeno zamenjevala težnjo »k bogu«.

Plesalec / plesalka

Opisani baletni ideal razumem kot »umetnost lovljenja ravnotežja«. Fizikalni princip, ki mi je nekoč poslužil kot primeren za metaforični objekt imenovan Plesalec, je bil žiroskop. Žiroskop je hitro vrteča se masa, ki zaradi fizikalne sile, ki se imenuje precesija, ohranja svojo ravnovesno lego – zunanjim zahtevam po spremembi lege se upira. Upiranje spremembam se imenuje inercija in je lastnost vsakega fizikalnega telesa.

Inercije so nekakšne identitete vsakega sistema. Sestavljeni, kompleksni sistemi so svojevrstne kombinacije inercij sestavin. Inercije so časovne funkcije. Opisujejo, kako se nek sistem obnaša v času.

Miselni objekti, strukture, telesa

Kaj pa, če imamo opravka z nematerialnimi objekti? Na primer idejami, koncepti, mislimi, sanjami? Najpomembnejša človekova lastnost je nematerialna - psiha, duh. Tudi o teh lastnostih vedno razmišljamo na način objektov, teles, stvari. In tudi te lastnosti se upirajo zunanjim spremembam - izkazujejo inercijo. Na primer: naša misel se upira prepričevanju, ki prihaja od zunaj - če pa konkretne misli še nimamo, potem ponavadi kar takoj privzamemo zunanjo idejo.

V fotomontaži na prvi strani se lastnost absolutnega linearnega časa, katerega simbol je ura, sklada s simbolom popolnosti (krogom) – oboje sta vrhunski človeški abstrakciji, ki se ju človeški duh lahko dotakne. Vendar ne vedno in ne povsem: absolutno je vedno le malenkost vstran ...vedno je le pet minut do (po)polnosti. Drugo ime za popolnost je bil nekoč bog: »BOG je začetek in konec...«.

< O >

Še ena časovno odvisna lastnost (inercija, časovna funkcija) se pojavi v povezavi s časom (časovno premico) – to je subjektivnost. Subjektivnost je človekova psihološka projekcija naprej in nazaj na časovni osi. S subjektivnostjo se rišemo v času. Človeka izven časa ni - izven časa je žival, zato je žival popolna. Čas torej vnaša nepopolnost, neizvršenost, nedovršenost – a tudi neskončnost. Na eni strani željo, na drugi (spet) Boga.

Gibanje, motorika, gibalo

Prej omenjeni metaforični objekt Plesalec / plesalka je bil eden mojih konceptov avtonomnega gibljivega objekta. Deloval je na principu plesa/ pomikanja skozi zvočno polje v prostoru. Njegov komunikacijski kod, kanal (smisel; motiv), ki ga je vodil sem ter tja po prostoru, je bil zvok. A ker je šlo že za prenos, abstrakcijo (primarni motiv je bil gibanje - zaželjeni, posledični pa zvok), je bila vmes neka točka prevedbe / potujitve, ki je zbrisala prvotni »motiv« (gibalo) objekta – da se mora namreč gibati - in ga identitetno prenovila v novi vlogi – skladatelja zvoka.

Sledilo je spoznanje. Šele ko se neposredno razumevanje vzrokov (ali neposredna - linearno odvisna povezava; zvok je bil odvisen od gibanja) za neko dogajanje izgubi, zabriše, lahko objekt pridobi svoj posebni pomen in »zaživi« samostojno življenje. V novem (spoznavnem, diskurzivnem) polju - polju zvoka. Hkrati pa se »vpogled«, razumevanje predhodne tehnike, tehnologije, izgubi. Tu se odpre polje domišljiji, interpretaciji, fascinaciji, mistifikaciji - kreaciji. In torej tudi možnosti za produkcijo »umetniškega smisla«.

S procesom pozabe (prvotnih) razlogov se torej vzpostavi (novo) razumevanje, pojmovanje - poimenovanje. Razlog je v spremembi sistema vrednotenja – diskurzivnega polja. Ta način nastajanja in osamosvajanja miselnih konceptov, teles je tak kot pri mitih.

Mit = meso (telo)

Mit je miselno telo, ki se je (pomensko) osamosvojilo (postalo resnično, verjetno), s tem ko je izgubilo svoje predhodne vzročno-posledične povezave (recimo zgodovinsko podlago, dejstva). Lahko bi tudi rekli, da se je nekaj »spletlo« tako močno, da je postalo svoje telo.

Miti so torej kompleksna »pomenska telesa« - miselni sistemi / strukture – neke vrste »prevajalniki« - instantni stroji za proizvodnjo pomena. Mit ne potrebuje posebnega procesa razumevanja - kot nosilec samostojnega pomena je neposredno »umljiv« - dotakne se nas emocionalno, ne razumsko. Razumski dostop do mita ni mogoč - če to storimo, mit razpade na sestavne dele. Temu pravimo demistifikacija. Demistifikacija obeta, da se bo izpod »sedmih tančic« razkrila bolj temeljna resnica.

Umetnost se vedno ukvarja z miti – bodisi z dekonstrukcijo mitov (torej z resnico; filozofijo), ali pa z zgodbami, ki jih miti pripovedujejo (s fikcijo; emocionalno vsebnostjo).

Dekonstrukcija mita = demistifikacija

Ljudje mislimo s pomočjo predpripravljenih miselnih »teles« - vzorcev. Miselna telesa so skupki kompleksnih vprašanj, preoblikovanih v nekaj mnogo bolj priročnega – nekaj kar lahko zlahka nosimo s seboj in uporabimo v vsakem trenutku. Pa vendar ne moremo na tak način nositi s seboj razumevanja samega. Da bi dosegli razumevanje, moramo spleteno telo (mit) vsakokrat na novo razstaviti / dekonstruirati, demistificirati - in rezultati so lahko vsakokrat zelo različni.

V najenostavnejši obliki so miti zgodbe, ki v sebi skrivajo arhetipske relacije. Takšne zgodbe so skoraj brezčasne – so korenine kulture (in naših vzorcev javnega obnašanja in civiliziranih odnosov). So simboli, arhetipi, stereotipi, itd... So osnova naše »kolektivne biti«. Skoraj nikoli ne dvomimo o njih – zato so prikladni kot temeljni vezni kulturni element – o njih se vsi strinjamo. Na jezikovni ravni pa so to pogosto zanimive besedne enačbe – v matematiki bi bili to paradoksi, v jeziku pa se slišijo kot končne resnice: »ženska je ženska«, »moški je moški«. Te izjave zagotavljajo popolno strinjanje, saj ne povedo ničesar. Takšne izjave so izjemno ugodne kot politični – predvolilni ali hujskaški govor.

Estetizacija = mistifikacija

Ker je moj osnovni komunikacijski kanal običajno zvok, zvok pa je element, ki sestavlja glasbo - skočimo h glasbi. Kaj so elementi glasbenega? Dramaturški lok, poetskost izraza, interpretativna globina, neke tonske in ritmične zakonitosti, itd. To je nekaj elementov, ki oblikujejo zvok v glasbo, in jih pojmem kot »estetizacijo«, lepotičenje zvoka – nepotreben vnos dodatnih elementov, da dobimo nekaj razmeroma lahko doumljive pripovedne dimenzije – torej »zvočne« zgodbe. Pripoved, zgodba je prenos

notranjih relacij nekega miselnega koncepta, objekta, na časovno os. Zgodba je torej neko zaporedje v času – raztegnjenost v času.

Estetizacija je tesno povezana s površinskostjo (pomeni namreč zaznavanje, občutenje, čutenje). Površinsko zaznavanje ni razumevanje, ampak občutenje, ki je vrsta »trenutnega« vedenja – izjemno pomembna kategorija, vendar ne vedno uporabna.

Dionizično in apolonično

Tukaj se lahko dotaknem »klasične« razmejitev lastnosti človeka – dionizično in apolonično – konfrontacija telesa in duha. Za moj namen bi to lahko opisal kot prevlado »kože« nad »kostmi«. Torej: razmejitev med površinskim (vidnim) in zgradbo, strukturo (vsebovanim). Mit nasproti vsebini, pomenu. V tem primeru bi bilo apolonično tisto, kar je dostopno človekovemu duhu, to pa je lepota. V mojem primeru bi se želel ogniti lepotičenju (estetizaciji), ker ga dojemam kot pleskanje, ki očitno prikriva nekaj notranjega - notranjo lepoto? Lepotičenje torej ostro ločujem od besede lepota, ki se je niti ne upam uporabiti, zato temu pravim resnica, substanca, vsebina.

Lepotičenje je torej dionizično. Še ena sorodna opazka: čeprav se zdi, da bi lahko pod kožo iskali meso, pa meso vnaša močan občutek seksualnosti. Pornografija je seksualnost v veliki meri spremenila v vizualni doživljaj, zato mesu težko pripisujemo kakšno »substanco«. Torej je meso del kože na isti način, kot je čustvo lastnost telesa (čeprav je čustvo nematerialno, telo pa materialno). Kost je struktura – vsebina, zgradba.

Mit nasproti pomenu

Umetnost (kot izvedeni, derivirani pojem in dejavnost, ki je posledica človekovih sposobnosti zaznavanja in rekonstrukcije realnosti) ima korenine v obeh prej omenjenih principih: v ritualističnih pristopih, za katere so pomembna telesna (in emocionalna) spreminjanja in na drugi strani transcendenčni pristopi, za katere so bolj zanimiva duhovna spreminjanja. Prvo ima opraviti z zaznavanjem, čutenjem, vedenjem, drugo pa z razumevanjem. Obe metodi dajeta rezultate. Prva metoda je neprimerno hitrejša (trenutna; instantna) saj temelji na izkustvu, druga metoda pa mnogo počasnejša, vendar pa je nam nudi večje bogastvo odgovorov.

Če želimo odkrivati, preizkušati, bogatiti svoje spoznanje, potem je zanimiva druga metoda. Le taka - raziskujoča, eksperimentalna - namreč lahko proizvede nove rezultate. Individualizacija (nadgradnja skupnih, kolektivnih, kulturnih spoznanj, vzorcev) lahko pride le s pomočjo druge – spoznavne - metode. Tako lahko dobimo povsem nov vpogled – nov pogled na sestavine in odnose. In: resnico.

Ko nek dogodek ponotranjimo, potem to naredimo tako, da ustvarimo neke vrste spominsko telo, strukturo, v kateri je na enem mestu zajetih nekaj najpomembnejših relacij dogodka. To imenujem spoznanje. Pri spoznanju gre vedno za reducirani vrednostni sistem – neke vrste alkimistični »kamen modrosti«. Vrednost, ki so jo alkimisti iskali, je prav spoznanje, resnica. Kamen modrosti pa je pravzaprav naša točka

prevedbe, spremembe/transformacije, potujitve, abstrahiranja.

Peta dimenzija & produkcija realnosti

Ni mogoče, da bi si človek predstavljal karkoli bolj kompleksnega kot spreminjajoč se tridimenzionalni objekt. Temu rečemo tudi štiri-dimenzionalni sistem, prostor. Pri nadaljnjih stopnjah zapletenosti nam služi opazovanje vzorcev. Pri tem pa vedno abstrahiramo, izgubimo vpogled na prvotne sestavine, korelacije nižjega reda in poslej opazujemo sistem kot skoraj povsem novo tvorbo. Pojavijo se novi pomeni, pojmovanja, poimenovanja - novi objekti. To je potem peta dimenzija – to je tisto kar imenujemo podoba, reprezentacija realnosti – v temelju pa gre za produkcijo realnosti. Dejansko pa nas ta prevedba vedno vrže eno dimenzijo nazaj – da sploh lahko kaj »uvidimo«.

Fascinacija = mistifikacija = magija

Primer, ki bi ponazoril gornjo trditev, je opazovanje stopenj žonglerjeve spretnosti. Igre z dvema žogicama se lahko nauči skoraj vsak. Težje postane s tremi žogicami, saj je ena od njih vedno v zraku. Žongliranje s tremi žogicami je že vrhunska spretnost, vse dodatne žogice pa so le izpeljave »tretje žogice, ki je vedno v zraku«.

Za opazovalca se začne fasciniranost z žongliranjem s tremi žogicami. To je točka, ko dejavnost postane »magična«, nerazumljiva. Naše oči (-> možgani) ne morejo slediti osnovni »logiki« (-> tehnologiji) izmenjevanja žogic, zato prenesemo pozornost na posledično dinamiko vzorcev – to je potem naše opazovano dejanje »žongliranja«. Nov miselni koncept, objekt. Ta je ponovno lahko razumljiv – izmed treh žonglerjev zlahka najdemo tistega, ki to počne najbolj spretno.

Zanimivo pa je, da je dejanje žongliranja tudi za samega žonglerja nerazumljivo. Žongler ne razume – le njegovo telo mora več ur vsakodnevno vaditi, da potem »zna«. Nova, višja (izvedena, derivirana) dejavnost se vedno vzpostavi kot potlačitev, potujitev in abstrakcija prvotnih dejavnosti. Omenjena potlačitev je lahko tudi psihoanalitski pojem – torej nezavedno na delu.

Prevajalni proces, ki se nahaja med prvotnim in transformiranim pojmovanjem, se skoraj skoraj vedno pojavi kot fascinacija (tisto kar sem imenoval »magično«) – ali kvečjemu kakšen drug način potujitve (na primer minevanje časa, pozaba). Fascinacija z nečim vedno pomeni, da je bilo nekaj nerazumljeno, morda novo, vsekakor pa brez ustreznega miselnega objekta (koncepta) v naši glavi. Tak koncept nato bodisi sami sestavimo, ali pa ga pripustimo že pripravljenega od zunaj. V prvem primeru ga bomo sami domislili in nato nekaj časa celo razumeli. V drugem primeru pa ga ne bomo nikoli razumeli, nemara pa uporabljali kar naprej.

Borut Savski